

HOOFDSTUK ZEVEN

Wegens slecht gedrag naar herwaarts opgezonden

29 mei 1833 tot maart 1838

pagina 227-264

Premie- en transportkosten, pagina 229

Theodorus van Nispen heeft weesnummer 154 in de invnrs 1411 en 1412. Hij wordt ook genoemd op pagina 327. Robbert Walraven Gustaaf Albert Vonck heeft weesnummer 1769 in invnr 1411. Hun vluchtpoging wordt behandeld in de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 11 juni 1833, invnr 1618. Over de grote veenbrand te Zevenhuizen [zie op wikipedia](#).

Het aantal vluchtpogingen plus het aantal van desertie teruggebrachte weeskinderen komt uit het mutatieregister voor wezen 1833, invnr 1513, met ter controle wie er echt wisten weg te blijven het stamboek invnr 1411.

Het voorbeeld van de pechvogel Johannes Jacobus Verstraaten komt uit een ander jaar, Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 6 juni 1840, invnr 1619. Johannes Jacobus Verstraaten heeft weesnummer 426 in invnr 1412.

De brief van de regenten van de rooms-katholieke wezen en armen van 's-Gravenhage is van 9 april 1832, invnr 124. Sussende brief van de permanente commissie onder andere 5 september 1832 N7, invnr 404.

Citaat met 'verwijdering uit de kolonien' komt uit het reglement van tucht voor wezen, zie voor een volledige transcriptie www.schackmann.nl/kinderkolonie. De grootte van de premie- en transportkosten plus het aantal dagen dat iemand moet zitten, komt uit de raden van tucht, invnrs 1618, 1619 en 1622. 'Oordeel des onderscheids' staat bijvoorbeeld in het tuchtverslag van Veenhuizen-1 van 13 oktober 1838, invnr 1618, en 'door overklimming' in het zittingsverslag van Veenhuizen-1 van 16 september 1833, zelfde invnr.

Cornelis van Opzeeland heeft weesnummer 633 in de invnrs 1411 en 1412. Hij komt voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 2 april 1833 en 10 april 1833, invnr 1618. De achtervolgende zaalopziener is Jacobus Meijer, voormalig sergeant.

De zucht om hunne betrekkingen te zien, pagina 231

Johannes Bernardus Schelhuizen komt voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 21 juli 1830 en 26 juli 1832, invnr 1618. Hij heeft weesnummer 1394 in de invnrs 1410 en 1411.

De drie jongens die in Groningen vrijwillig dienst willen nemen komen voor op 23 juni 1830, invnr 1618. Het besluit dat nog maar één keer per jaar dienst kan worden genomen is al langer in werking, maar wordt bekrachtigd op 3 augustus 1831 N1, invnr 969.

Frederik van der Linden heeft weesnummer 815 in de invnr 1571, 1410 en 1411. Hij moet voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-3 komen op 26 juli 1832 en op 22 oktober 1832, invnr 1622.

Cornelis Zaal heeft weesnummer 1300 in de invnrs 1411 en 1413. Jan Rosée heeft wees nummer 2098 in de invnrs 1411 en 1413. Ze komen voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 26 november 1836, invnr 1618. De betreffende broer van Jan is Heeres Rosée die weesnummer 138 had in de invnrs 1411 en 1412.

Johanna Maria Santman heeft nummer 350 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Ze moet voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-3 komen op 9 juli 1836, invnr 1622.

Bindert Jilts Zijlstra heeft weesnummer 1618 in de invnrs 1572, 1410 (als 'Bendert' in plaats van Bindert), 1411 en 1413. Hij moet voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-3 komen op 7 november 1833, invnr 1622.

De 'zucht om hunne betrekkingen te zien' komt voor in talloze tuchtraden, invnrs 16118, 1619 en 1622. Maximiliaan Joseph Wasserstein heeft weesnummer 828 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Hij komt voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 25 september 1830, invnr 1618. Bij 'zijne ooms in Heerenveen' zit Jacob Stoffels Crediet, weesnummer 611 in de invnrs 1411 en 1412, hij staat voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 23 januari 1833, invnr 1618.

Van Coenraad Johan Jekel wordt gezegd dat hij 'bij deszelfs vader intrek heeft gevonden'. Hij heeft weesnummer 890 in de invnrs 1411 en 1412 en zijn zaak wordt besproken bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 10 december 1836, invnr 1618.

Jan Stam heeft weesnummer 1304 in de invnrs 1411 en 1413. Na het bezoek aan zijn zieke moeder staat hij voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 30 september 1836, invnr 1618. Bezoek aan familie, ook al is die doodziek, niet als een geldige verschoning, bijvoorbeeld op de tuchtzitting van 11 mei 1852, invnr 728 bij 22 juni 1853 N2, en op de zitting van 23 juni 1852, invnr 730 bij 23 juli 1852 N8.

Jan Bakker, wiens ouders zijn gezelschap niet op prijs stellen, komt voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 11 april 1840, invnr 1619. Eerder was hij wegens weglopen al voor de Raad geweest op 7 december 1839, invnr 1618 en op 3 januari 1840, invnr 1619. Jan Bakker heeft weesnummer 484 in invnr 1412.

Waarnaar zij zoo zeer reikhalzen, pagina 233

Klaas Zeilstra heeft nummer 1578 in de invnrs 1411 en 1413. Hij moet voorkomen bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 13 september 1834, invnr 1618. De brief kan hij niet laten zien, hij geeft 'voor den zelve verloren te hebben'. Overigens moet hij ook verschijnen op 16 september 1833 en 9 januari 1836, ook invnr 1618. Hendrik Meulman heeft weesnummer 444 in invnr 1412. De hem opgedrongen reisgenotes worden genoemd in brieven van de directeur van 8 november 1842 en nog eentje een paar dagen eerder, invnr 266.

Bronnen voor discussie en besluiten over verlof:

- brief directeur van 13 juli 1829, met bijlagen over verlofgangers, invnr 97;
- 21 september 1829, besluit 'Voorschriften over het geven van verlof aan kinderen in Veenhuizen', invnr 368;
- 9 augustus 1832, brief Binnenlandse Zaken N178, invnr 128, naar welke brief BZ later nog wel eens verwijst;
- 3 juni 1835, brief van directeur Van Konijnenburg, met ook het belang van de kinderen, 'om de kennis aan bloedverwanten en vrienden te onderhouden', invnr 160;
- 10 juni 1836, Van Konijnenburg doet voorstellen om het geven van verlof voor wezen te Veenhuizen aan banden te leggen, invnr 172;
- 7 juli 1836, brief Binnenlandse Zaken, invnr 173;

- 14 juli 1836 N1, besluit permanente commissie over verlof, invnr 450

Het citaat met 'reikhalzen' komt uit een brief van 24 oktober 1826, invnr 81. De citaten over de bestemmingen tijdens het verlof komen uit de bijlagen bij brief directeur van 13 juli 1829, invnr 97. Jannetje Blom heeft weesnummer 2097 in invnr 1410. Het verhaal rond haar geld komt aan de orde bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-3 op 13 juli 1830, invnr 1622. De drie oudere meisjes uit Schagen zijn Arisje Hopman, weesnummer 1747 in de invnr 1572, 1410 en 1411, Neeltje Kieft, weesnummer 1748 in de invnrs 1572, 1410 en 1411, en Jannetje Langedijk, weesnummer 1749 in de invnrs 1572, 1410 en 1411.

Aan hare makkers het onzedelijke leven mede te delen, pagina 235

Everhardus van Dijk heeft weesnummer 238 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Hij legt zijn verklaring af bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-3 van 14 juli 1835, invnr 1622. Het meisje dat te Groningen haar brood verdiende door 'bij burgerlieden te naaijen' is Petronella van Diepenbeek, weesnummer 1368 in de invnrs 1410, 1411 en 1413. Haar verhaal komt aan de orde bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 12 november 1836, invnr 1618. De kleermaker die vlak bij een vaste baan zat is Johannes Hendrik Muijzers of Muijsers, weesnummer 1042 in invnr 1412. Hij vertelt dit bij de Raad van Tucht van 29 november 1850, invnr 686 bij 24 december 1850 N3.

De jongen die zich met bedelarij en uitventen van liedjes in leven heeft gehouden, is Oene Dijkstra, weesnummer 1766 in de invnrs 1419, 1411 en 1413. Hij wordt ook genoemd op pagina 365. Oene komt voor bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 12 februari 1833, invnr 1618.

Grietje Willemsen heeft weesnummer 1426 in invnr 1413. Haar zaak komt voor bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 31 augustus 1841, invnr 1619.

De uitdrukking 'niet slagende ergens te recht te komen' wordt vaker gebruikt, bijvoorbeeld bij de tuchtzitting van Veenhuizen-1 van 14 augustus 1840, invnr 1619, met betrekking tot de teruggekeerde vluchter Joseph Struijlaart, weesnummer 442 in invnr 1412.

Louisa Hekke heeft weesnummer 953 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Catharina Johanna Karsten heeft weesnummer 1221 in de invnrs 1411 en 1413. Margaretha Scheeve heeft weesnummer 648 in de invnrs 1410, 1411 en 1412. De tuchtzittingen tegen hen bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 vinden plaats op 3 oktober 1833, 19 oktober 1833 en 30 oktober 1833, allemaal in invnr 1618.

De bitterlijk huilende deserteur, pagina 237

Cornelis van Zijl heeft weesnummer 161 in de invnrs 1571 en 1410. Na zijn terugkomst van desertie heeft hij weesnummer 521 in invnr 1411. Hij komt voor bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 15 januari 1831, invnr 1618.

Adrianus Veltman komt in de kolonie op grond van het contract E100, contractenboek invnr 1394. Hij staat op folio 306 van het register bijzondere contracten met nummer B970, invnr 1389 en op folio 7 van het register kwekelingen 1836-1847 met kwekelingsnummer 61, invnr 1582.

Bronnen met betrekking tot zijn vlucht en de nasleep daarvan:

- 30 juli 1836, brief van insituteur Van Wolda aan directeur Van Konijnenburg over de desertie van Veltman, invnr 173;
- 2 augustus 1836, brief van directeur Van Konijnenburg aan de permanente commissie waarbij hij Van Wolda's brief van 30 juli in kopie meestuur, met suggesties voor maatregelen, invnr 174;
- 11 augustus 1836 N7, Brief van de permanente commissie aan de gouverneur van Overijssel, invnr 451;
- 3 september 1836, brief van burgemeester & wethouders van Steenwijk aan de gouverneur, invnr

175. Daarbij zou een verklaring van de schipper moeten zitten, die heb ik niet gevonden, maar die wordt samengevat in de hierna volgende brief van de gouverneur;
- 8 september 1836, brief gouverneur aan de permanente commissie, invnr 175.

Uit het schriftje met *Herinneringen* van Reinier van Nispen, pagina 239

Kruiwagens met medicijnen, pagina 239

Ontslag dokter Sasse uit H.G. Roelfsema-van der Wissel, *De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859*, pagina 25 en brief dokter Sasse van 31 juli 1829, invnr 97.

Dokter Adrianus Apolinus Sporon overlijdt 6 mei 1832 en dokter Johannes Hermanus Josephus le Roux op 5 maart 1833 (www.alledrenten.nl). De nieuwe president van de Drentse geneeskundige commissie is Gerardus Hozeas Amshoff.

Materiaal voor de kwestie Huët:

- Roelfsema, zie hiervoor;
- 14 januari 1834, inspectieverslag Visser waarin hij meldt 'dat tijdens mijn verblijf te Veenhuizen, de hr. Huët met zijn huisgezin en goederen aldaar is aangekoomen en zijnen dienst heeft aanvaard,' invnr 144;
- 06 juli 1834, driemaandelijks verslag Amshoff, invnr 149;
- 12 juli 1834, brief directeur Van Konijnenburg over hoe hoog het gelopen is, invnr 149, met vier bijlagen, te weten:
 - Coenraad Hulst over een kwestie met Huët en een vroedvrouw;
 - Johannes Poelman dat Huët gestopt moet worden;
 - Amshoff dat Huët ongeschikt is;
 - Van Konijnenburg met een besluit van 02-07 dat Huët ondergeschikt moet zijn;
- 20 september 1834 N21, besluit permanente commissie Huët te schorsen, invnr 428-429;
- 24 september 1834, Amshoff dringt aan op ontslag voor Huët, invnr 151;
- 30 oktober 1834, onleesbaar verweerschrift Huët, invnr 152;
- 20 november 1834, verslag dokter Amshoff met nog meer over Huët,

NB: Na zijn ontslag blijft Huët in de buurt, want hij wordt de eerste dorpsarts in de gemeente Norg, zie Miek Roelfsema, *Dokters in Norg (I)*, in De Boerhoorn, Historische Vereniging Norch, juni 2009.

Het is van achteren meermalen gebleeken, pagina 242

Belangrijkste bron voor deze paragraaf is de 'Voordragt tot ontslag van weezen in 1834', invnr 1432.

Jan Kogen heeft weesnummer 15 in de invnrs 1571, 1410 en 1411. Maria van Diemen heeft weesnummer 37 in de invnrs 1410 en 1411. Leendert Paaling heeft weesnummer 613 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Jannetje den Harder heeft weesnummer 1187 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1412. Anna Majoor heeft weesnummer 1638 in de invnrs 1572, 1410 en 1411.

Het citaat over het van achteren meermalen gebleken zijn, komt van de adjunct-directeur van het derde gesticht Sikke Berends Drijber op 8 februari 1834, invnr 145.

Johanna van der Poort heeft weesnummer 1214 in de invnrs 1572, 1410 en 1411. Over haar gaat de beantwoording door directeur Van Konijnenburg van vragen van de permanente commissie van 9 april 1832, invnr 124.

Op 28 oktober 1831 schrijft directeur Van Konijnenburg: 'De jongelingen Pieter Pielaar, onder

N603, Johannes Gnitla onder N650 en het meisje Elisabeth Gillessen, onder N7 in de kindergestichten geregistreerd geweest, niet hebbende kunnen slagen in het bekomen van hun onderhoud in de gewone Maatschappij, zijn naar die Gestichten wedergekeerd en hebben dringend verzocht, nog eenigen tijd in dezelve te mogen blijven', invnr 118. Daarop besluit de permanente commissie 9 november 1831 N35, invnr 394, dat ze mogen blijven 'tot 1e mei aanstaande, maar ook volstrekt niet langer'.

Citaten in de laatste alinea komen uit een brief van directeur Van Konijnenburg dd 23 februari 1833, invnr 133, en betreffen Johanna Oosterman, zie pagina 73 en 284, Antje Koch, weesnummer 712 in de invnrs 1571, 1410 en 1411, en Marijke Bruins, weesnummer 61 in de invnrs 1410 en 1411.

Mijne verwijdering en deze alleen, pagina 245

Het eerste gedeelte van de paragraaf is vooral gebaseerd op het 'Verslag der Commissie, benoemd bij Zr. Ms. besluit van den 26sten October 1841, n. 66', dat is overlegd in de Tweede Kamerzitting van 20 december 1842 bij de Memorie van Toelichting tot het ontwerp van Wet betreffende de zaken der Maatschappij van Weldadigheid, gedateerd 15 november 1842 en gepubliceerd als bijvoegsel bij de Staatscourant van 16 januari 1843.

Ook de bemoeienis van Johannes met het koninklijk besluit komt uit dit verslag; bedoeld koninklijk besluit is van 17 januari 1836, invnr 8. Een volledige transcriptie staat op

www.schackmann.nl/kinderkolonie/

De minister van Binnenlandse Zaken stuurt een afschrift van het besluit op 18 februari 1836 aan de permanente commissie met mededeling welke ambtenaren de vergaderingen zullen bijwonen, invnr 168. De reactie daarop komt weer uit het hiervoor genoemde verslag.

Van het bezoek van Johannes aan de kolonie wordt melding gemaakt door directeur Van Konijnenburg in zijn maandelijks 'Kolonie berigten', geschreven 23 juni 1836, invnr 172, ook afgedrukt in het juni-nummer van de *Vriend des Vaderlands*.

De meeste genoemde nieuwe richtlijnen komen uit 'Nota van het behandelde door Zijne Exc den Heer Baron J. van den Bosch met den Directeur der Kolonien bij het bezoek van dezelve in Junij 1837', invnr 461 bij 29 juni 1837 N2 en uit een soortgelijk besluitenlijstje na zo'n bezoek op 28 september 1840 N7, invnr 978.

Informatie over plannen voor overschakeling naar meer industriële activiteit komen weer uit het eerder genoemde verslag van de staatscommissie.

Uitspanning zonder uitspatting, pagina 247

Het handgeschreven verslag van koningsdag 1834, waarop is bijgeschreven 'geplaatst in de Groninger Courant van 29 augustus, no.69', bevindt zich in invnr 150.

Over het orkest zijn ook andere loftuitingen, bijvoorbeeld van dominee Van Rinteln in meerdere van zijn jaarverslagen over het godsdienstig leven in Veenhuizen, welke verslagen als bijlagen gevoegd zijn bij de algemene jaarverslagen, invnrs 990 en 991. En adjunctdirecteur voor het onderwijs Jan Hessels van Wolda schrijft over het derde gesticht: 'Boven alles nog munt hier uit het gezang en de muziek, die er beide bloeijen', 30 januari 1836, invnr 167.

Christoffel Kleinzo(o)n heeft weesnummer 1046 in de invnrs 1571, 1410, 1411 en 1412. Hij schrijft aan de permanente commissie over het hem gedane aanbod op 14 november 1836, invnr 177.

Als een verdoold schaap, pagina 249

Eerste alinea is uit het verslag van koningsdag 1834, invnr 150. Citaat van 'alle armen zonder eenig onderscheid van godsdienst' komt uit een artikel door de Maatschappij kort na de oprichting in de Staatscourant van 17 maart 1818. De toestanden rond het ene kerkgebouw op de Ommerschans zijn beschreven in dit artikel:

https://velehanden.nl/berichten/mededelingen/bekijk/project/dre_cmw/id/30567

Johanna Maria Kram heeft weesnummer 1158 in de invnr 1411 en 1412. Uiteraard met de vermelding 'hervormd'. Over haar wordt gecorrespondeerd 16 januari 1835, invnr 155.

Johannes Hermanus Brinkman is een particuliere bestedeling van het Algemeen Armbestuur Rotterdam, aangekomen in de vrije kolonie Willemsoord op 4 april 1825, designatieregister 1824-1825, invnr 1395, en overgegaan naar Veenhuizen op 2 oktober 1827, volgens bevolkingsregister Willemsoord 1820-1828 invnr 1358. Hij staat als B136 in het register van op particulier contract geplaatsten invnr 1389 en als ingedeelde bij de hoevenaar Hazelhof op folio 5 van het hoevenaarsregister invnr 1581. Hij schrijft aan directeur Van Konijnenburg rond 20 februari 1835, de brief komt 23 februari aan bij de directeur en die stuurt hem 3 maart 1835 naar de permanente commissie, invnr 157.

Overigens zijn er veel meer briefwisselingen over godsdienstige gezindheid van kinderen dan in het boek gemeld kon worden:

- Bijvoorbeeld over Dirk Duin, wiens vader dan wel katholiek geweest mocht zijn, 'doch zijne moeder mennonist', en met die was hij altijd naar de kerk gegaan en daarom verlangt hij 'nadrukkelijk bij de protestantsche kerk te worden aangenomen'. Uit brieven van directeur Van Konijnenburg met nummers N282 en N281 dd 11 februari 1833, invnr 133 en de reactie van de permanente commissie daarop 22 februari 1833 N20, invnr 409, en 1 maart 1833 N2, invnr 410. Zie over Dirk Duin verder bij pagina 214.

- Over Bregtje Pel, wees nummer 1452 in invnr 1413. Op 7 juni 1836 stuurt Van Konijnenburg kopie van een brief van Jannes Poelman, die Bregtje heeft gehoord over haar gezindheid, invnr 172. Op 16 juli 1836 meldt Binnenlandse Zaken dat ze inderdaad hervormd gedoopt is, invnr 173. Op 6 augustus 1836 meldt de permanente commissie dit aan de directeur, invnr 451.

- Over Bernardus Hendriks, particuliere bestedeling van de Aalmoezeniers Kamer Utrecht, op 15 april 1835 aangekomen in de vrije kolonie Wilhelminaoord, designatieregister invnr 1395, en overgegaan naar Veenhuizen op 5 april 1838, volgens bevolkingsregister Wilhelminaoord invnr 1355. Op 18 augustus 1835 meldt de subcommissie Utrecht dat ze de vraag naar zijn godsdienstige gezindheid bij de Aalmoezenierskamer heeft herhaald, invnr 162. Op 2 juni 1836 meldt de subcommissie Utrecht dat ze nu antwoord daarover van de Aalmoezenierskamer heeft gehad, invnr 172 (dat is Utrechts reactie op een brief van 16 mei 1836 N4, invnr 448; het heeft dus een vol jaar geduurd om het uit te zoeken).

Op 12 mei 1837 schrijft dominee Van Rinteln van Veenhuizen aan minister van Koloniën Johannes van den Bosch over het orgel, invnr 183. Johannes speelt die brief door naar de permanente commissie en die besluit 2 juni 1837 om aan ds Van Rinteln te schrijven dat ze het te kostbaar vindt, invnr 461. Daarna komt Van Rinteln er met ijzeren regelmaat op terug in zijn jaarverslagen, Bijvoorbeeld februari 1839: 'De Gemeente blijft echter de behoefte gevoelen aan een geschikt orgel, & hare begeerte daarnaar is zoo algemeen als billijk', invnr 205. Het gedurfde plan met de bedelaarskolonist en het afstaan van een maand salaris, is in februari 1840, invnr 224.

De betreffende bedelaarskolonist is Johan Christoffel Schmidt, als bedelaar ingeschreven in het 'boek gemerkt H' onder nummer 64. Geboren 3 maart 1779 (dus nu zestig jaar oud) in iets onleesbaars dat er ongeveer uitziet als 'Girda', op 13 augustus 1839 de Ommerschans binnengebracht vanuit Amsterdam en in november 1839 overgeplaatst naar Veenhuizen. Een el, zeven palm, drie duim en twee streek lang, rosachtig haar en blauwe ogen. Volgens internet is hij inderdaad professioneel orgelbouwer, [zie deze link](#).

Hendrik Jacobs Postma heeft weesnummer 1087 in de invnr 1571, 1410, 1411 en 1412. Dominee Van Rinteln schrijft over deze kwestie op 27 maart 1838 aan directeur Van Konijnenburg die daarna de brief doorstuurt naar de permanente commissie, invnr 193.

Om reden dat wij Jacoba tot ons wilde nemen, pagina 251

Jacob Cornelissen heeft weesnummer 1488 in de invnrs 1572, 1410, 1411 en 1413 (maar staat daar abusievelijk ingeschreven als Jacobus; ik neem toch aan dat haar ouders het beter weten). De registratie of kinderen wel of niet ouders hebben van 1 januari 1829 bevindt zich in invnr 95. De brief van haar ouders met datum 20 juli 1835 bevindt zich in invnr 161.

Kenteekenen van eenen slechten inborst, pagina 253

Aantallen weeskinderen komen uit de jaarverslagen, invnr 990, en uit eigen tellingen in de stamboeken. Johannes Theodorus Lammers heeft weesnummer 2231 in invnr 1411. Gedeelte over 'overkompleet' en middelen om ruimte te maken, komen uit een brief van directeur Van Konijnenburg van 13 juni 1834, invnr 149.

Boekhoudkundige opsplitsing en - verderop - het zenden wegens onreinheid komt uit Antoinette Frijns: *Wie wel en wie niet? Leidse wezen naar de koloniën Frederiksoord en Veenhuizen, 1821-1869*. Informatie over het Groene Weeshuis uit F. Offereins-Reitsema: *De gedwongen opzending van kinderen uit het Groene weeshuis te Groningen naar de kolonie Veenhuizen*.

Over de Amersfoortse notitie zie Hans Faber en Wil Schackmann, *Ingedeelde in de landbouwkoloniën 1818-1859, Amersfoortse weeskinderen in Frederiksoord, Willemsoord en Wilhelminaord*, in Gens Nostra 65 (2010). De Rotterdamse jongen die wegens slecht gedrag is opgezonden, is Willem Waldekker, particuliere besteding van het 'Arm en Weesbestuur der R.C. gemeente' te Rotterdam, op grond van contract E 143, contractenboek invnr 1394. In het register van op particulier contract geplaatsten, heeft hij nummer B1035. Dat hij wegens slecht gedrag is opgezonden, wordt vermeld bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 van 1 april 1842, invnr 1619. De jongen die al op tienjarige kenteekenen van een slechte inborst zou hebben getoond, is Hendrik Koedijk, weesnummer 542 in invnr 1412. Het citaat komt uit het verslag van de Raad van Tucht van 27 november 1852, invnr 742 bij 4 januari 1853 N9.

Petrus Franciscus Tikkerman heeft weesnummer 684 in de invnrs 1411 en 1412. Hij moet eerst voorkomen bij de Raad van Tucht van Veenhuizen-3 van 23 oktober 1834, waaruit de meeste citaten komen, invnr 1622. De klagende zaalopziener is Jan Emmelot. Na de steekpartij moet Petrus Franciscus Tikkerman verschijnen voor dezelfde tuchtraad op 3 november 1834, ook invnr 1622. Hendrik Adrianus Booland heeft weesnummer 61 in de invnrs 1411 en 1412.

Jan Jansen heeft weesnummer 909 in invnr 1412. Hij komt voor de Raad van Tucht van Veenhuizen-1 op 7 november 1835 en 5 maart 1836, allebei invnr 1618. In het strafkolonieregister invnr 1585 staat hij met nummer 4 op folio 1.

Volstreckte weerzin van elkanderen, pagina 255

De beschrijving van het 'gebroken' dak komt uit de *Vriend des Vaderlands* februarinummer 1827 pagina 182. Directeur Van Konijnenburg schrijft 13 juni 1834 over de scabieusenzolder, invnr 149. Over schurft gaan heel veel verslagen van de koloniale artsen, bijvoorbeeld een verslag 'over den staat der schurftziekte, bij het 1e gesticht' door dokter Schünlau van 1 april 1835, invnr 158. Verder is gebruikt hoofdstuk 14 van H.G. Roelfsema-van der Wissel, *De gezondheidszorg in de Noord-Nederlandse koloniën van de Maatschappij van Weldadigheid tussen 1818 en 1859*.

Het water tappen op het binnenplein komt uit de hier boven genoemde brief van Van Konijnenburg. De actie van Poelman met het pad naar de kerk beschrijft de directeur in een brief van 22 februari 1834, invnr 156.

De onderdirecteur waar Poelman ruzie mee heeft is Kornelius Laarman, te vinden op folio 36 van personeelsregister invnr 997 en op de folio's 45, 62 en 75 van personeelsregister invnr 998. De ruzie wordt beschreven door de directeur in een brief van 16 maart 1836, invnr 169. Het slot van het liedje is dat Laarman per 1 december 1836 wordt overgeplaatst naar Veenhuizen-2.

De zaalopziener die eerst apotheker was, heet Johannes Adrianus Steenmeijer. Gebruikt materiaal over hem:

- Steenmeijer staat als apotheker op folio 40 van het personeelsregister invnr 997;
- 1 april 1835, brief van Van Konijnenburg: Steenmeijer voldoet niet. verandert medicijnen, 'latende de bereiding der dranken dan aan zijnen zoon over' (zoon Pieter Christiaan is geboren 25-04-1817). Van Konijnenburg heeft het hier al over mogelijk zaalopzienschap. Van Konijnenburg zegt over Steenmeijer dat 'het hem aan moraliteit mangelt', invnr 158;
- 27 december 1835, geneesheer de Konningh, verslag over november. Klaagt over Steenmeijer. 'Abuizen in de namen', verkeerd toebeide medicijnen, en minimaal één geval, betreft eerste gesticht, 'het welk zonder de dadelijk aangebrachte hulp met den dood des lijders zoude geëindigd zijn'. Bij een indringend gesprek daarna geeft de apotheker toe dat de hoeveelheid morfine 'drie maal grooter in de poeders was' dan door de arts voorgeschreven, maar hij wijt dat aan 'onnaauwkeurigheid en onzuiverheid' van de weegschalen, invnr 166;
- 1 februari 1836, geneesheer de Konningh, verslag over januari. Refereert aan 'belangrijke onoplettenheden', maar heeft op dit moment geen klachten, invnr 168;
- Steenmeijer wordt 01-10-1836 ontslagen als apotheker, folio 64 van het personeelsregister invnr 998, en aangesteld als zaalopziener, folio 50 van hetzelfde invnr;
- 21 mei 1837, Steenmeijer neemt ontslag met een brief, waaruit hier veel geciteerd wordt, onder andere over de kok en bijkok van zijn zaal, invnr 183.

De zaalopziener Willem OpdenKamp, folio 79 van personeelsregister invnr 998, zou 'brood, zout, boter en vleesch' aan wezen onthouden hebben, brief Van Konijnenburg van 19 oktober 1840, invnr 236. De hele goede is 'den Adjudant Onderofficier Zuidema' in een brief van de directeur van 11 Januari 1836, invnr 167.

De schoolonderwijzersvergadering, pagina 258

Het schoolreglement, oftewel de 'Verordeningen nopens het schoolonderwijs' van 18 december 1827, zowel in invnr 965 als in invnr 988, verordenen in artikel 9 het houden van zulke bijeenkomsten. Dat ze ook in Veenhuizen gehouden worden, gebeurt op initiatief van dominee Van Rinteln, blijkt uit een opmerking van Jan Hessels van Wolda in zijn schoolverslag van 30 januari 1836, invnr 167.

Het verslag van 'de school onderwijzers vergadering van den 13 augustus 1836' bevindt zich in invnr 175. Erbij is een begeleidend briefje van de notulist dat de verslagen altijd gestuurd werden naar het lid der permanente commissie dominee Sluiter, maar aangezien die kortgeleden overleden is, nu naar de permanente commissie gaan. Het is vermoedelijk Sluiters opvolger, dominee Ruitenschild, die de corrigerende krassen in het verslag zet.

Kort Begrip Der Bijbelsche Geschiedenis is een 'Schoolboek Voor de Jeugd', een uitgave van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, geschreven door Bernardus Verweij.

De notulist is Hendrik Jacob Flierman, de twee hulponderwijzers uit Schoterland zijn hoogstwaarschijnlijk Jacob IJzaks Sasburg (of Sarburg of Zasburg, zijn zusje wordt genoemd op pagina 100) en Albert Teeuwes Albertsma, ook genoemd op pagina 347. De zoon van Laurens Vrieze is Willem Hendrik Vrieze, geboren op 06-08-1819 te Groningen. Alles volgens de personeelsregisters 997, 998 en 1007.

Zóó in een gekrompen, hunkerende, pagina 259

Gebaseerd op een brief van directeur Van Konijnenburg met nummer N778 dd 8 april 1837, invnr 182. Hij is op onderzoek gestuurd door de permanente commissie dd 8 maart 1837 N13, invnr 458. De permanente commissie besluit overeenkomstig het voorstel van Van Konijnenburg 27 april 1837 N8, invnr 459.

Jan Hendrik (door Van Konijnenburg Jan Fredrik genoemd) Weber heeft weesnummer 1533 in

invnr 1413. Eduard van Hemessen (door Van Konijnenburg Heemessen genoemd) heeft weesnummer 2171 in invnr 1413. Catharina Cornelia van Hemessen heeft weesnummer 2170 in invnr 1413. Nicolaas Boot heeft weesnummer 76 in invnr 1412. Willem Kwak heeft weesnummer 1739 in invnr 1413.

Pieter heeft in het weeshuis op het schoenmaken geweest, pagina 261

Het aantal wezen komt uit het jaarverslag, invnr 991. Een van de keren dat het ministerie van Binnenlandse Zaken de door gemeentebesturen en weeshuizen naar voren gebracht obstakels op een rijtje zet, en waaruit citaten voor deze paragraaf zijn geplukt, is in een brief dd 22 april 1829, invnr 97.

De broers die schrijven zijn Pieter de Jong en Thomas de Jong. Pieter de Jong heeft weesnummer 1173 in de invnrs 1572 en 1410. Thomas de Jong heeft weesnummer 1248 in de invnrs 1572, 1410 en 1411. Thomas de Jong wordt ook genoemd op pagina 136. De inhoud van hun brief komt uit Antoinette Frijs, *Wie wel en wie niet? Leidse wezen naar de koloniën Frederiksoord en Veenhuizen, 1821-1869*.

De tabellen met overzichten van werkzaamheden van jongenswezen en meisjeswezen staat in de jaarverslagen, 1830-1836 in invnr 990, 1837-1858 in invnr 991. Tot en met 1842 zijn die jaarverslagen ook gepubliceerd in het maandblad *Vriend des Vaderlands*, zie www.schackmann.nl/kinderkolonie. Verder is hier gebruikt een overzicht van alle wezen en hun werkzaamheden dd 1 oktober 1838, invnr 201. Hieronder een plaatje hoe zo'n overzicht er uit ziet:

Tegenover bl. 12.

Staat C.

Kolonie Veenhuizen.

STAAT VAN WEEZEN, VONDELINGEN EN VERLATENE KINDEREN van het mannelijk geslacht, in 1840 in de Kindergestichten gevestigd geweest, aanwijzende de door hen verrigte werkzaamheden.

Gemiddelde Sterkte.	Zwaarte.	Federatien.	Opvoeden bij den vaderland.	Schouwen.	Handig werken.	Elkander.	Schouwen.	Tuinen.	Schrijven.	Kantoor.	Onderwezen.	Kerk en Bijbel.	Opvoeden in de natuur.	Werven.	Gedragingen, in den arbeid.	Schouwen.	Zaken.	Zeldzaam.
1111 hoofden.	61	302	2	4	128	11	1	12	5	1	14	13	24	10	30	409	23	1

STAAT VAN WEEZEN, VONDELINGEN EN VERLATENE KINDEREN van het vrouwelijk geslacht, in 1840 in de Kindergestichten gevestigd geweest, aanwijzende de door dezelve verrigte werkzaamheden.

Gemiddelde Sterkte.	Zwaarte.	Federatien.	Opvoeden bij den vaderland.	Schouwen.	Handig werken.	Elkander.	Schouwen.	Tuinen.	Schrijven.	Kantoor.	Onderwezen.	Kerk en Bijbel.	Opvoeden in de natuur.	Werven.	Gedragingen, in den arbeid.	Schouwen.	Zaken.	Zeldzaam.
971 hoofden.	188	185	27	18	25	14	19	12	3	20	437	16	7					

Het besluit over de verplichtingen die horen bij het in huishoudelijke dienst hebben van een weesmeisje staan in de 'Bepalingen nopens het in dienst nemen door de ambtenaren van vrouwelijke dienstboden uit de Weezen- en BedelaarsGestichten', dd 9 november 1831 N31, invnr 969. Overzichten van wezen die te invalide zijn om te werken worden sinds het invaliditeitscontract van 1827 regelmatig gemaakt, soms apart bewaard: invnrs 1560, 1563, 1566, 1431, 1542; soms zitten ze bij de post, bijvoorbeeld 1 juni 1836, invnr 172.